

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 listopada 2013 r.

Sąd Apelacyjny we Wrocławiu – Wydział I Cywilny w składzie:

Przewodniczący:	SSA Sławomir Jurkowicz
Sędziowie:	SSA Aleksandra Marszałek (spr.) SSA Małgorzata Lamparska
Protokolant:	Małgorzata Kurek

po rozpoznaniu w dniu 13 listopada 2013 r. we Wrocławiu na rozprawie

sprawy z powództwa **Spółdzielczej Kasy (...) w G.**

przeciwko **O. S.**

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną

na skutek apelacji strony powodowej

od wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu

z dnia 11 czerwca 2013 r. sygn. akt I C 1716/12

1. **zmienia zaskarżony wyrok w ten sposób, że uznaje za bezskuteczną w stosunku do strony powodowej Spółdzielczej Kasy (...) w G. umowę darowizny zawartą między T. M. a pozwaną O. S. w dniu 4 lipca 2008 r. pod numerem repertorium (...) w części, w której T. M. darowała pozwanej samodzielny lokal mieszkalny nr (...) w budynku przy ul. (...) we W. wraz z przynależnymi do niego udziałami w częściach wspólnych budynku i w prawie użytkowania wieczystego działki objęty księgą wieczystą nr (...) prowadzoną przez Sąd Rejonowy (...), w zakresie wierzytelności wynikającej z wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 22 czerwca 2009 r. sygn. akt I C 342/09 i Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 20 listopada 2009 r. sygn. akt I A Ca 988/09 i kosztów postępowania egzekucyjnego prowadzonego przez Komornika Sądu Rejonowego (...) we Wrocławiu pod sygn. akt KM 899/10 oraz zasądza od pozwanej na rzecz strony powodowej 18.657 złotych kosztów postępowania;**

2. **zasądza od pozwanej na rzecz strony powodowej 16.857 złotych kosztów postępowania apelacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 11 czerwca 2013 r. Sąd Okręgowy we Wrocławiu oddalił powództwo Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej Wspólnota w G. skierowane przeciwko O. S. o uznanie za bezskuteczną w stosunku

do powódki umowy darowizny nieruchomości zawartej pomiędzy T. M. a O. S. w dniu 04.07.2008 r. oraz obciążył powódkę obowiązkiem zwrotu kosztów postępowania pozwanej.

Sąd Okręgowy ustalił, że pozwana jest córką T. M., od 16 lat na stałe zamieszkuje w Niemczech.

T. M. jako najemca mieszkania komunalnego położonego przy ul. (...) we W., miała możliwość jego wykupu z bonifikatą. Środki na pokrycie kosztów wykupu lokalu oraz jego remontu poniosła pozwana, w zamian T. M. miała darować tenże lokal synowi pozwanej – P. S.. Do zawarcia umowy sprzedaży nieruchomości pomiędzy Gminą W. a T. M. doszło w dniu 09.11.2007 r.

W dniu 18.02.2008 r. T. M. zawarła z powódką umowę pożyczki nr (...) na kwotę 130.000 zł, miesięczna rata pożyczki kształtowała się w granicach 1.600-1.700 zł. Począwszy od sierpnia 2008 r. zaprzestała regulowania zobowiązania i ostatecznie z uwagi na brak zapłaty powódka wypowiedziała T. M. umowę oraz wezwała ją do spłaty całego zadłużenia z powyższego tytułu. Zadłużenie z tytułu umowy pożyczki zostało stwierdzone tytułem wykonawczym w postaci wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 22.06.2009 r. (I C 342/09), zgodnie z którym T. M. winna była zapłacić na rzecz powódki kwotę 132.246,24 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 22% w stosunku rocznym. Prowadzona w oparciu o ten tytuł egzekucja komornicza nie doprowadziła do jego realizacji a zadłużenie rosło.

W dniu 4.07.2008 r. pomiędzy T. M. a pozwaną O. S. doszło do zawarcia umowy darowizny lokalu mieszkalnego przy ul. (...) we W. wraz z przynależnymi do niego udziałami w częściach wspólnych budynku i w prawie współużytkowania wieczystego działki oraz ruchomościami znajdującymi się w przedmiotowym lokalu. Wartość przedmiotu umowy strony ustaliły na kwotę 250.000 zł. W umowie pozwana ustanowiła na rzecz T. M. dożywotnią i nieodpłatną służebność osobistą polegającą na prawie korzystania przez nią z całego lokalu mieszkalnego. W dacie dokonania darowizny mieszkania T. M. nie poinformowała pozwanej o posiadanym zadłużeniu w (...) w G..

Zdaniem Sądu Okręgowego zebrany materiał pozwala na przyjęcie, że przez fakt zawarcia przez T. M. umowy darowizny z pozwaną O. S. doszło do pogłębienia się stanu niewypłacalności dłużniczki, tym niemniej nie zostało wykazane, że dłużnik, zawierając sporną umowę działał z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela, jak również, że osoba trzecia – obdarowana, o tym wiedziała, lub przy zachowaniu należytej staranności, mogła się dowiedzieć. W dacie dokonania darowizny mieszkania na rzecz pozwanej na dłużniczkę nie ciążyło jeszcze wymagalne zobowiązanie z tytułu umowy pożyczki, umowa pożyczki nie została jeszcze wypowiedziana przez powoda, zaś tytuł wykonawczy przeciwko T. M. wierzyciel uzyskał dopiero po upływie roku od chwili dokonania kwestionowanej czynności prawnej. Nadto zgromadzony w sprawie materiał dowodowy nie pozwalał zdaniem tego Sądu na przyjęcie, by pozwana miała wiedzę, czy też możliwość dowiedzenia się o działaniu matki z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela. Do zawarcia zakwestionowanej umowy darowizny doszło w wykonaniu złożonej uprzednio przez dłużniczkę obietnicy przekazania mieszkania wnukowi, w zamian za pomoc pozwanej przy sfinansowaniu zakupu i remontu mieszkania.

Od wyroku apelację wywiódła powódka. Zaskarżając wyrok w całości zarzuciła:

1. naruszenie prawa materialnego, a to art. 527 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że brak działania dłużnika w celu pokrzywdzenia wierzyciela nie pozwala na uznanie umowy za bezskuteczną;
2. naruszenie prawa materialnego, a to art. 529 k.c. przez jego niezastosowanie i pominięcie wyrażonego w nim domniemania, które nie zostało obalone;
3. naruszenie prawa materialnego, a to art. 528 k.c. przez jego niezastosowanie

i przyjęcie, że brak wiedzy pozwanej o działaniu dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela uzasadnia oddalenie powództwa;

4. naruszenie przepisów postępowania, a to art. 233 § 1 k.p.c. przez niezgodność istotnych ustaleń Sądu z zebrany materiałem dowodowym i zasadami doświadczenia życiowego oraz regułami logicznego rozumowania.

Wskazując na powyższe powódka wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku i uwzględnienie powództwa zgodnie z żądaniem pozwu oraz o zasądzenie na jej rzecz zwrotu kosztów postępowania za obie instancje.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powódki jest trafna i zasługuje na uwzględnienie.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego Sąd I instancji niewadliwie ocenił zaproponowany przez strony i należyte zgromadzony materiał dowodowy i na tej podstawie poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne, które Sąd Apelacyjny w całości zaakceptował i przyjął za podstawę swego rozstrzygnięcia. O ile wniesiona przez powódkę apelacja kwestionuje dokonana przez Sąd I instancji ocenę dowodów, to jednak w ocenie Sądu Apelacyjnego istotą niniejszego sporu są nie kwestie faktyczne, ale prawne. To bowiem prawidłowe zastosowanie przepisów prawa materialnego, a przede wszystkim prawidłowa wykładnia wskazywanych przez powódkę art. 527 § 1, art. 528 i art. 529 k.c. przesądzają o zasadności zgłoszonego przez powódkę powództwa.

Przechodząc zatem do szczegółowych rozważań podnoszonych przez powódkę zarzutów naruszenia prawa materialnego zważyć na wstępie należy, że zgodnie z art. 527 § 1 k.c. uwzględnienie roszczenia paulińskiego uwarunkowane jest wykazaniem przez powoda łącznego zaistnienia kilku przesłanek, a więc: istnienia wierzytelności podlegającej ochronie, dokonania przez dłużnika czynności prawnej z osobą trzecią, uzyskanie przez osobę trzecią korzyści majątkowej, dokonanie czynności przez dłużnika z pokrzywdzeniem wierzycieli, zła wiara osoby trzeciej.

Sąd I instancji słusznie uznał, wbrew podnoszonym przez pozwaną zarzutom, że w dacie zawarcia spornej umowy darowizny powódce przysługiwała wobec darczyńcy wierzytelność wynikająca z umowy pożyczki, a okoliczność, iż w tej dacie dłużniczka nie pozostawała w opóźnieniu z zapłatą poszczególnych rat nie niweczy możliwości dochodzenia ochrony tej wierzytelności w trybie art. 527 k.c. Skarga paulińska służy bowiem ochronie istniejących wierzytelności (ale także wierzycieli przyszłych), a nie tylko wierzytelności stwierdzonych tytułem wykonawczym. Wprawdzie w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia Sąd ten akcentował, iż dłużniczka w zwłokę z zapłatą poszczególnych rat popadła już po zawarciu umowy darowizny, a powódka tytuł wykonawczy uzyskała po około roku od daty zawarcia umowy, jednakże okoliczności te nie są prawnie relewantne dla ustalenia, iż w dacie zawarcia umowy darowizny powódce przysługiwała wierzytelności względem dłużnika. Powódkę łączyła z T. M. umowa pożyczki i jako pożyczkobiorca zobowiązana ona była już w dacie spornej darowizny do spłaty rat pożyczki na warunkach określonych w umowie. To, że w dacie darowizny jeszcze zobowiązanie swoje realizowała nie przeczy istnieniu dalszej wierzytelności.

W postępowaniu apelacyjnym poza sporem pozostaje ocena, że dokonana pomiędzy nią a pozwaną umowa darowizny lokalu mieszkalnego doprowadziła do niewypłacalności dłużniczki z pokrzywdzeniem powódki. Zgodnie z art. 527 § 2 k.c.

z pokrzywdzeniem wierzycieli mamy do czynienia wówczas, gdy skutek czynności prawnej dłużnika stał się on niewypłacalny albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż był przed dokonaniem czynności. Tymczasem jak wynika z całokształtu materiału dowodowego dłużniczka, przenosząc na pozwaną prawo własności

lokalu mieszkalnego położonego przy ul. (...), wyzbyła się jedyne wartościowego składnika swego majątku. Podkreślić należy, że zgodnie

z ustaleniami Sądu I instancji dłużniczka obecnie uzyskuje wyłącznie świadczenie rentowe, z okoliczności sprawy wynika, że nie ma ona możliwości uzyskiwania dodatkowych dochodów. Podkreślić przy tym należy, że uzyskiwany przez dłużniczkę dochód nie wystarcza na zaspokojenie powódki, tym bardziej, że uzyskiwana

z potrącenia kwota około 960 zł miesięcznie (przy ustalonej w umowie miesięcznej racie spłaty pożyczki na poziomie 1.600-1.700 zł) jest dzielona pomiędzy kilku wierzycieli.

Rację ma Sąd I instancji, iż warunkiem uwzględnienia roszczenia pauliańskiego jest nie tylko istnienie obiektywnego stanu pokrzywdzenia – co zostało omówione powyżej, ale także wykazanie przez powoda w sposób niewątpliwy, że dłużnik, zawierając sporną umowę działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, jak również, że osoba trzecia o tym fakcie wiedziała, lub przy zachowaniu należytej staranności, mogła się dowiedzieć.

Tym niemniej słusznie zarzuca skarżąca, iż Sąd I instancji dopuścił się naruszenia art. 527 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię wywodząc, iż przepis ten wymaga od dłużnika nie tylko działania ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, ale z zamiarem jego pokrzywdzenia. Stanowisko Sądu Okręgowego z oczywistych względów nie jest trafne. Już samo literalne brzmienie przepisu jednoznacznie wskazuje, iż istotna z punktu widzenia skargi pauliańskiej jest wyłącznie świadomość pokrzywdzenia wierzyciela, przez co należy rozumieć sytuację, w której dłużnik zdaje sobie sprawę (uświadamia sobie), że wskutek dokonania czynności prawnej z osobą trzecią może spowodować niemożność zaspokojenia się wierzycieli z jego majątku. Jak trafnie podnosi skarżąca samo pokrzywdzenie wierzycieli nie musi być objęte zamiarem dłużnika – wystarczy, żeby dłużnik takie pokrzywdzenie przewidywał w granicach ewentualności. W konsekwencji dostateczną przesłanką przyjęcia działania dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli jest istnienie ogólnej świadomości co do tego, iż w wyniku podejmowanych czynności może on być niewypłacalny lub stan jego niewypłacalności może się powiększyć.

W rozpoznawanej sprawie ustalony przez Sąd I instancji stan faktyczny oraz prawidłowa wykładnia art. 527 § 1 k.c. pozwala zdaniem Sądu Apelacyjnego na dokonanie odmiennej od Sąd I instancji oceny, iż dłużniczka T. M., dokonując umowy darowizny miała świadomość pokrzywdzenia powódki. Darując swojej córce jedyny wartościowy składnik swego majątku, a więc lokal mieszkalny położony przy ul. (...) gdy obciążały ją zobowiązania wobec kilku wierzycieli a jedynym jej źródłem dochodu pozostawało świadczenie emerytalne musiała zdawać sobie sprawę, iż czynność ta spowoduje niemożność zaspokojenia wierzyciela. Za powyższą oceną przemawia szczególnie to, iż krótko (miesiąc) po zawarciu umowy dłużniczka zaprzestała spłaty pożyczki, a mianowicie dokonała jeszcze dwóch pełnych płatności za miesiące lipiec i sierpień 2008 r., zaś za miesiące wrzesień 2008 r. – styczeń 2009 r. jedynie symbolicznych wpłat na kwoty 200 zł miesięcznie, a następnie w ogóle zaprzestała płatności. W kontekście powyższego zasady logicznego rozumowania i doświadczenia życiowego pozwalają wywieść wniosek, iż wobec trudności w spłacie obciążającej dłużniczkę pożyczki

i zaprzestaniu płatności, umowa darowizny miała na celu wyprowadzenie tego składnika z majątku dłużniczki i jego ochronę przed ewentualnym skierowaniem przez wierzyciela egzekucji do tej nieruchomości. Tym bardziej, że jak wynika

z niekwestionowanych ustaleń faktycznych w sprawie dłużniczka środki na wykup mieszkania i jego remont otrzymała od córki, która czynność tę uważała za swoistą inwestycję na przyszłość, sposób zapewnienia mieszkania swojemu synowi.

Ostatnią przesłanką, której wykazanie zgodnie z art. 527 § 1 k.c. spoczywa na wierzycielu jest wykazanie, że osoba trzecia wiedziała o działaniu dłużnika z pokrzywdzeniem wierzyciela lub też przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. Sąd I instancji uznał, że powódka okoliczności tych nie wykazała.

Polemika z oceną Sądu I instancji o tyle traci na znaczeniu, iż – jak trafnie zarzuca powódka – Sąd I instancji pominął art. 528 k.c., zgodnie z którym w razie dokonania czynności pod tytułem darmym wyłączona jest przesłanka złej wiary po stronie osoby trzeciej. Stan podmiotowy osoby trzeciej jest wówczas prawnie obojętny, a do zaskarżenia

wystarczające będzie spełnienie pozostałych przesłanek z art. 527 § 1 i 2 k.c. W konsekwencji okoliczność, że osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie powoduje, iż wierzyciel nie musi wykazywać, czy osoba trzecia wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć o tym, że dokonując czynności prawnej, dłużnik działał z pokrzywdzeniem wierzycieli. Pogląd ten znalazł swe odzwierciedlenie w orzecznictwie, gdzie wskazano, że przepis art. 528 k.c., w przypadku „gdy osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową bezpłatnie”, uwalnia wierzyciela od konieczności wykazania istnienia po stronie osoby trzeciej jakiegokolwiek przesłanki subiektywnej (wyrok SN z dnia 24 stycznia 2000 r., III CKN 554/98, niepubl.). Co za tym idzie nawet wykazanie przez osobę trzecią, że nie wiedziała i mimo dołożenia należytej staranności nie mogła się dowiedzieć o pokrzywdzeniu wierzycieli, nie zwalnia jej od odpowiedzialności wobec wierzyciela.

Z powyższych względów zaprezentowana przez Sąd I instancji ocena, zgodnie z którą pozwana nie wiedziała i nie miała możliwości dowiedzenia się, iż jej matka zawierając kwestionowaną umowę działała ze świadomością pokrzywdzenia powódki, w świetle treści art. 528 k.c. traci na znaczeniu.

W tym miejscu wskazać nadto należy, że korzyścią majątkową uzyskaną bezpłatnie w rozumieniu art. 528 k.c. jest każda korzyść, w zamian za którą osoba trzecia nie spełniła ani nie zobowiązała się spełnić jakiegokolwiek ekwiwalentnego świadczenia w ramach jakiegokolwiek stosunku prawnego (por. P. Machnikowski (w:) Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2011, s. 972). W rozpoznawanej sprawie wprawdzie pozwana ustanowił na rzecz dłużniczki osobistą służebność mieszkania, jednakże w judykaturze zgodnie przyjmuje się, że takie obciążenie przedmiotu darowizny nie pozwala na przyjęcie, iż czynność ta ma charakter odpłatny. Wskazuje się bowiem, że w razie obciążeniem przedmiotu rozporządzenia (lokalu mieszkalnego) prawem rzeczowym na rzecz dłużnika następuje „pokrycie w całości świadczenia wzajemnego na rzecz dłużnika z substratu majątkowego, który osoba trzecia – obdarowana nabyła od dłużnika” (vide wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 543/12, LEX nr 1353063). W tej sytuacji nie sposób mówić o odpłatności, tym bardziej o ekwiwalentności świadczeń.

Mając na uwadze powyższe rozważania Sąd Apelacyjny podzielił zarzuty apelacji powódki i uznał, że Sąd I instancji dopuścił się naruszenia art. 527 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię oraz art. 528 k.c. przez jego niezastosowanie. Mając zatem na uwadze zaprezentowaną wyżej prawidłową wykładnię art. 527 § 1 k.c., dojść należało do wniosku, że zawarta pomiędzy dłużniczką a pozwaną umowa darowizny lokalu mieszkalnego została podjęta przez dłużniczkę ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela, zaś zgodnie z art. 528 k.c. z uwagi na nieodpłatny charakter umowy brak wiedzy pozwanej o działaniu dłużniczki ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela nie miał znaczenia dla rozstrzygnięcia.

Z tych względów Sąd Apelacyjny zmienił zaskarżony wyrok i uwzględnił powództwo w całości na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

O kosztach postępowania orzeczono na podstawie art. 98 k.p.c.

Z uwagi na uwzględnienie powództwa w całości to pozwaną, zgodnie z zasadą odpowiedzialności za wynik procesu obciążać muszą koszty postępowania poniesione przez powódkę. Na koszty postępowania przed Sądem I instancji składają się koszty sądowe – opłaty od pozwu w kwocie 11.457 zł (ustaloną zgodnie z art. 18 ust. 1 w zw. z art. 13 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych) oraz koszty zastępstwa procesowego w kwocie 7.200 zł (ustalone zgodnie z § 6 pkt 7 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności radców prawnych), zaś koszty postępowania apelacyjnego obejmują opłatę od apelacji w kwocie 11.457 zł (ustaloną zgodnie z art. 18 ust. 1 i 2 w zw. z art. 13 ustawy o kosztach sądowych

w sprawach cywilnych) oraz koszty zastępstwa procesowego w kwocie 5.400 zł (ustalone zgodnie z § 6 pkt 7 w zw. z § 12 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia w sprawie opłat za czynności radców prawnych).

MR-K